

110 VUOTTA FENNOUGRISTIIKAN OPETUSTA BUDAPESTIN YLIOPISTOSSA

György Lakó, Budapest

Unkarin fennougristiikka saavutti jo 1700-luvulla huomattavia tuloksia. János Sajnovics (1733 - 1785) todisteli monografiassaan "Demonstratio idioma ungarorum et lapponum idem esse" (1770) unkarin ja lapin kielen sukulaisuutta ja esitti tämän sukulaisuuden puolesta sanayhdistelmien lisäksi runsaan määrän rakenteellisia yhtäläisyyksiä. Sámuel Gyarmathi (1751 - 1830) ulotti tutkimuksensa kaikkiin suomalais-ugrilaisiin kieliin ja julkaisi vuonna 1799 teoksen "Affinitas linguae hungaricae cum linguis fennicae originis grammaticae demonstrata", jossa todetaan kaikkien mainittujen kielten sukulaisuus. 1800-luvulla antoi suomalais-ugrilaiselle kielentutkimukselle voimakkaan sysäyksen M. A. Castrénin aikainen Antal Reguly (1819 - 1858), joka teki tutkimusmatkan itäisten heimokansojen keskuuteen ja keräsi niiltä suuren määrän kansanrunoutta ja muita kielellisiä aineksia. Palattuaan matkaltaan hän sairastui ja kuoli 39 vuoden ikäisenä, eikä siis voinut julkaista arvokkaista kokoelmistaan paljon mitään. Osa hänen keräyksistään tuli julkisuuteen pari vuosikymmentä myöhemmin Pál Hunfalvyn (1810 - 1891) ansiosta. Hunfalvy oivalsi, että Unkarin fennougristiikan edistämiseksi tarvittaisiin koulutettuja kielen tutkijoita. Näin ollen hän otti ilomielin vastaan Göttingenin yliopiston nuoren tohtorin József Budenzin (1836 - 1892), joka tarjoutui tulemaan Unkariin täydentääkseen unkarin kielen taitoaan. Budenz saapui Unkariin vuonna 1858, kotiutui maahamme, oppi hyvin unkarin kielen ja unkarilaistui vähitellen siinä määrin, että julkaisi tutkielmansakin unkarin kielellä.

Budenzin tulo Unkariin merkitsi suurta muutosta Unkarin fennougristikassassa. Pestin yliopisto nimittäin kutsui hänet vuonna 1868 dosentiksi, ja vuonna 1872 hänet nimitettiin saman yliopiston "ural-altailaisen" vertailevan kielentutkimuksen professoriksi. Tuosta vuodesta alkaen voimme puhua fennougristiikan systemaattisesta opetuksesta Budapestin yliopistossa.

Professorina Budenz osoittautui erinomaiseksi opettajaksi ja organisoijaksi. Hän hallitsi alansa hyvin ja osasi innostaa kuulijoitaan edustamaansa tieteenhaaraan. Hän piti luentoja melkein kaikista suomalais-

ugrilaisista kielistä, mutta suomen kieli pysyi hänen lempiharrastukse-
naan koko hänen toimintansa ajan. Siitä selittyy, että hän jo vuonna
1873 julkaisi lyhyen suomen kielen muoto-opin ja siihen liittyvän luke-
miston. Vuonna 1879 hän täydensi kielioppinsa lauseopilla ja sanastol-
la. Budenzin oppilaista mainittakoon oivallinen suomen kielen taitaja
József Szinnyi sekä Béla Vikár. Jälkimmäinen suoritti murretutkimuksia
Karjalassa ja käänsi myöhemmin Kalevalan unkariksi. Suomalaiset asian-
tuntijat antoivat ja antavat yhä vielä Vikárin käännökselle täyden tun-
nustuksen. Budenzin toimintakauden käänteentekevästä uudistuksesta mainit-
takoon, että hän onnistui saamaan suomen kielen ja fennougristiikan opin-
not unkarin kielen lukijoiden pakollisiksi oppiaineiksi, ja niin sekä hä-
nellä että hänen seuraajillaan oli niin paljon suomen kielen lukijoita,
että niistä riitti sekä suomalaisen kaunokirjallisuuden kääntäjiksi että
suomalais-ugrilaisien kielten tutkijoiksi.

Fennougristiikan alalta Budenzin kaksi pääteosta, unkarin sanavaraston
suomalais-ugrilaisia aineksia esittelevä etymologinen sanakirja sekä ver-
taileva muoto-oppi, olivat perustavaa laatua. Elämänsä loppupuolella
Budenz teki tutkimusmatkan Suomeen, mutta koska hänen matkansa sattui ke-
sääjaksi, hän ei onnistunut tapaamaan suomalaisia virkaveljiään. Näin
ollen hänen Suomen-matkallaan ei ollut sen suurempaa tieteellistä merki-
tystä. Sen sijaan hänen kirjeenvaihtonsa muutamien suomalaisten kielen-
tutkijain kanssa on tiedehistorian kannalta yhä vielä arvokas.

Budenzin oppituolin peri vuonna 1893 hänen entinen oppilaansa József
Szinnyi (1857 - 1944). Hän teki jo 22-vuotiaana opintomatkan Suomeen,
oppi erinomaisesti suomen kielen ja meni naimisiin suomalaisen näytteli-
jättären Hilma Rosendahlin kanssa. Oltuaan seitsemän vuotta Kolozsvárin
yliopiston unkarin kielen ja kirjallisuuden professorina hän sai nimityk-
sen Budenzin seuraajaksi vuonna 1893. Hän toimi Budapestin yliopistossa
35 vuotta. Opettajana hän pani pääpainon vertailevan suomalais-ugrilaisen
kielitieteen lisäksi suomen kielen opetukseen. Hän oli ankara tenttijä.
Mm. siitä johtui, että kaikki hänen aikansa unkarin kielen opettajat muis-
tivat koko ikänsä semmoisten kertomuksien nimet kuin Kuun tarinoita, Kun
isä lampun osti, Karhu ja mies jne. Szinnyi laati uuden laajennetun pai-
noksen Budenzin suomen kielen kieliopista, toimitti ensimmäisen suomalais-
unkarilaisen sanakirjan, kirjoitti Antti Jalavan kanssa unkarin kielen
oppikirjan suomalaisille, julkaisi monipuolisen esityksen Suomesta nimellä

"Tuhansien järvien maa", kirjoitti myös muutaman suomenkielisen tutkielman, kuten esim. "Kuuluuko Unkarin kieli suomalais-ugrilaiseen kieliheimoon?", "Suomen kielen heimolaiset" jne. ja esiintyi asiantuntijana parikin kertaa Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen kielitieteen professorinvirkaa täytettäessä. Artturi Kannisto totesi hänestä vuonna 1937 Viritäjän palstoilla hyvällä syyllä: "Kahden etäisen heimokansan sivistyksellisten suhteiden kehittämiseksi hän onkin Unkarin taholta varmasti tehnyt enemmän todellisesti positiivista kuin kukaan toinen" (s. 138).

Suomalais-ugrilaista kielitiedettä Budapestin yliopistossa opetti vuodesta 1929 alkaen Miklós Zsirai. Hänenkin toimintansa aikana suomen kieli säilytti erikoisasemansa yliopistossamme. Hän oli mainio pedagogi. Hän opetti suomea elävänä kielenä eikä niin kuin opetettiin esim. latinaa. Kieliheimolaisistamme, heidän historiastaan ja kulttuuristaan hän kirjoitti melkein 600 sivun laajuisen teoksen "Finnugor rokonságunk" (Suomalais-ugrilaiset sukulaisemme) 1937. Kirjastaan hän omisti yli 100-sivua Suomen historialle, mutta hän antaa yleiskuvan myös Suomen taloudellisesta elämästä, kulttuurista, kirjallisuudesta, taide-elämästä ym. Hänen kirjastaan opimme tuntemaan myös suomen kielen kehityksen historian ja suomen kielen murteiden pääominaisuudet. Kirjaan sisältyy myös tiedehistoriaa. Tekijä esittelee näet suomalaisten fennougristien elämäkerrat ja luonnehtii heidän tieteellistä toimintaansa. Zsirai oli innokas Suomen ystävä. Hänen aikansa harrastettiin suomea enemmän kuin milloinkaan aikaisemmin, ja hänen johdolla valmistuneet unkarin kielen opettajat eivät tyytyneet vain leksikaalisiin tietoihin Suomesta, vaan oppivat myös pitämään Suomesta ja suomalaisista.

Zsirain jälkeen minä toimin suomalais-ugrilaisen kielitieteen professorina 20 vuotta. Jo heti toimintani alussa uutta opetusohjelmaa laadittaessa suomen kieli menetti sen erikoisaseman, mikä sille kautta vuosikymmenien oli kuulunut. Vuodesta 1958 lähtien nimittäin unkarin kielen opiskelijat saivat valita oppiaineekseen minkä tahansa suomalais-ugrilaisen kielen, siirryttiin siis sellaiseen järjestelmään, jollainen Suomessa oli vallinnut alusta alkaen. Samalla viralliset piirit supistivat suomalais-ugrilaisen kielen pakollisen opetuksen tuntimäärän yhdeksi ainoaksi viikkotunniksi yhden lukukauden ajan. Tästä huolimatta suomen kielen harrastus pysyi suurin piirtein entisellään, sillä useimmat unkarin kielen lukijat valitsivat suomalais-ugrilaisten kielten joukosta nimenomaan suo-

men kielen, ja aina on löytynyt opiskelijoita, jotka ovat harrastaneet suomea myös vapaaehtoisesti. Vuodesta 1958 alkaen suomen kielen opetus on ainakin suurimmaksi osaksi ollut suomen kielen lehtorin käsissä. Tänä vuonna nimittäin Budapestin yliopistoon perustettiin vakinaisen suomen kielen lehtorin virka. Lehtoreina ovat erityisesti kunnostautuneet Ulla Hauhia-Nagy, Marketta Huitu sekä nykyinen lehtorimme Outi Karanko-Pap. Mutta suomalais-ugrilaisen kielitieteen tulevaisuus ei uuden järjestyksen puitteissa ollut vielä taattu, koska tämän tieteen opetuksen viikkotuntimäärä oli liian pieni. Pelastaakseni tieteen tulevaisuuden maassamme käännyin Unkarin Tiedeakatemian suomalais-ugrilaisen komitean puoleen ehdottaen, että fennougristiikkaa opetettaisiin tulevaisuudessa myös ns. tieteellisenä aineena. Komitea hyväksyi ehdotukseni ja kääntyi puolestaan Tiedeakatemian puoleen pyytäen apua suunnitelman toteuttamiseksi. Näin tuli vuonna 1964 yliopistomme opetusohjelmaan ns. suomalais-ugrilainen oppiaine, jonka puitteissa opetetaan kielitieteen lisäksi myös kansatiedettä, suomensukuisten kansojen historiaa, arkeologiaa ja kirjallisuutta. Aluksi laitos sai ottaa joka toinen tai kolmas vuosi enintään kaksi tai kolme opiskelijaa. Aina löytyi nuoria, jotka halusivat lukea suomalais-ugrilaista oppiainetta, joten toimintani aikana valmistui noin 10 opiskelijaa tuleviksi tutkijoiksi.

Suomalais-ugrilaisista kielistä ryhdyin toimintakauteni loppupuolella opettamaan myös lapin kieltä, sillä tämän alan tuntijoita ei meillä ollut muita. Koska tiesin, että fennougristiikan harrastamisen kannalta on tärkeää myös jonkin Skandinavian kielen tuntemus, opetin tuleville fennougristeille ja muille myös ruotsia 30 vuoden ajan ilman minkäänlaista virallista toimeksiantoa. Obinugrilaisia kieliä opettivat samanaikaisesti dosentti Magdolna Kispál ja assistentti Henrietta Mészáros. Tšeremissin kielen opetuksesta huolehti silloinen dosentti Gábor Bereczki.

Suomessa kävin ensimmäisen kerran 52 vuotta sitten. Nuoruudessani laadin unkarin kielen yliopisto-opetuksen tarpeisiin unkarin lukemiston, joka oli käytännössä Suomen yliopistoissa tietääkseni aina 1960-luvulle saakka. Eläkkeelle siirryin virallisesti neljä vuotta sitten. Suomalais-ugrilaisen kielitieteen opettamisesta ovat huolehtineet sen jälkeen professori Gábor Bereczki ja hänen työtoverinsa. Professori Bereczki tekee itse selkoa heidän työstään ja laitoksen nykypäivästä.